

УДК 343.988:355.271

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.30.15>

ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ ЖЕРТВ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВІКТИМНОСТІ

Богатирьов Іван Григорович,

orcid.org/0000-0003-4001-7256

доктор юридичних наук, професор,

заслужений діяч науки і техніки

України, професор кафедри права

та правоохоронної діяльності

(Державний університет

«Житомирська політехніка»,

м. Житомир, Україна)

Пузирьов Михайло Сергійович,

orcid.org/0000-0002-7814-9476

доктор юридичних наук,

старший дослідник,

професор кафедри правових

дисциплін гуманітарного факультету

(Національна академія

Національної гвардії України,

м. Харків, Україна)

У статті через призму віктимності розглядається проблема потерпілих від злочинів, вчинених військовослужбовцями Російської Федерації в умовах російсько-української війни.

Зазначається, що в умовах широкомасштабної війни, розпочатої Російською Федерацією 24 лютого 2022 року, трансформації чинного законодавства та впровадження змін до Закону України «Про кримінальну відповідальність» відбулися зміни у правовому полі, щодо застосування до військовослужбовців Російської Федерації та громадян України відповідальності, які свідомо перейшли на бік ворога (колаборантів), відповідного покарання.

Зроблено висновок, що зазначені особи підпадають під сферу внутрішнього та міжнародного судочинства, де кожному з них має бути надана правова оцінка вчиненим військовим злочинам проти цивільного населення та військовослужбовців Збройних Сил України. Водночас під час розслідування військових злочинів, вчинених в умовах російсько-української війни, слід визнавати й жертви таких злочинів.

Тому сьогодні цілком логічно для вітчизняних науковців кримінально-правового блоку поставити на порядок денний питання дослідження жертв злочинів, вчинених військовослужбовцями Російської Федерації в окупованих містах і селах України.

Проаналізовано визначення поняття віктимності, що надано вітчизняними та зарубіжними кримінологами. Доведено, що віктимізація особи в умовах російсько-української війни є особливим явищем, яке потребує окремого кримінологічного дослідження, оскільки має вивчатися на різних рівнях, але найбільш популярними є заходи, що застосовуються на індивідуальному рівні, і загального рівнів (економічний, організаційний, правовий, освітній, медичний та ін.).

Стверджується, що російсько-українська війна є певним негативним зовнішнім фактором у формуванні віктимного потенціалу людини, яка проживає в умовах

окупації. Крім того, будь-які конфлікти, кризи та психотравмуючі ситуації (а їх в умовах окупації чимало) можуть стати негативними факторами, які матимуть дезадаптивну дію, а в подальшому сприятимуть вчиненню аутоагресивних дій.

Пропонується розглядати кримінологічну віктимологію в умовах російсько-української війни як галузь кримінологічних знань про жертву злочину, вчиненого ворогом на нашій території, та систему заходів держави і суспільства з метою формувати в кожної людини навичків та вмінь самостійно запобігати злочинам.

Сформульовано заходи віктимологічної профілактики злочинів в умовах російсько-української війни.

Ключові слова: війна, воєнний злочин, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження, особа злочинця, жертва злочину, сексуальне насильство, віктимність, детермінанти, вимушена міграція, військовослужбовці, заходи запобігання, віктимологічна профілактика.

THE PROBLEM OF RESEARCHING VICTIMS OF CRIMES IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR THROUGH THE PRISM OF VICTIMHOOD

Bogatyrev Ivan Grigoryovych,

orcid.org/0000-0003-4001-7256

Doctor of Law, Professor,

Honored Worker

of Science and Technology of Ukraine,

Professor of the Department of Law

and Law Enforcement of the State

(University "Zhytomyr Polytechnic",

Zhytomyr, Ukraine)

Puzyryov Mykhailo Serhiyov,

orcid.org/0000-0002-7814-9476

Doctor of legal Sciences, Senior

Researcher,

Professor of the Department

of Legal Disciplines

of the Humanitarian Faculty

(National Academy of the National Guard of Ukraine)

The article examines the problem of victims of crimes committed by military men of the russian federation in the conditions of the russian-Ukrainian war through the prism of victimhood.

It is noted that in the conditions of the large-scale war started by the russian federation on February 24, 2022, the transformation of the current legislation and the implementation of the amendments to the Law of Ukraine on Criminal Responsibility, the legal field has undergone an evolution of the requirements for the application to military men of the russian federation and citizens of Ukraine who deliberately switched sides enemy (collaborators), appropriate punishment.

It is concluded that the above-mentioned persons fall under the scope of domestic and international judicial proceedings, where a legal assessment of the war crimes committed against the civilian population and military men of the Armed Forces of Ukraine should be provided for each of them. At the same time, during the investigation of war crimes

committed in the conditions of the russian-Ukrainian war, the victims of such crimes should also be recognized.

Therefore, today it is quite logical for domestic scientists of the criminal law block to put on the agenda the question of researching the victims of crimes committed by military men of the russian federation in the occupied cities and villages of Ukraine.

The definitions of the concept of victimhood provided by domestic and foreign criminologists have been analyzed. It has been proven that the victimization of a person in the conditions of the russian-Ukrainian war is a special phenomenon that requires a separate criminological study, since it should be studied at different levels, but the most popular are the measures applied at the individual and general levels (economic, organizational, legal, educational, medical, etc.).

It is argued that the russian-Ukrainian war is a certain negative external factor in the formation of victim potential in a person living in the conditions of occupation. In addition, any conflicts, crises and traumatic situations (and there are many of them in the conditions of occupation) can become negative factors that will have a maladaptive effect, and in the future will contribute to the commission of auto-aggressive actions.

It is proposed to consider criminological victimology in the conditions of the russian-Ukrainian war as a field of criminological knowledge about the victim of a crime committed by the enemy on our territory, and a system of measures taken by the state and society in order to develop in each person the skills and ability to prevent crimes independently.

The measures of victimological prevention of crimes in the conditions of the russian-Ukrainian war are formulated.

Key words: war, war crime, criminal offense, criminal proceedings, person of a criminal, victim of crime, sexual violence, victimhood, determinants, civilian population, military men, prevention measures, victimological prevention.

Постановка проблеми. В умовах широкомасштабної війни, розпочатої російською федерацією 24 лютого 2022 р., трансформації чинного законодавства та реалізації новел закону України про кримінальну відповідальність, у правовому полі відбулася еволюція вимог щодо застосування до військовослужбовців російської федерації та громадян України, які свідомо перейшли на бік ворога (колаборантів), відповідного покарання.

Отже, вищенаведені особи підпадають під сферу дії вітчизняного і міжнародного судочинства, де відносно кожного має бути надана правова оцінка вчинених воєнних злочинів проти цивільного населення та військовослужбовців Збройних Сил України. Водночас, під час розслідування воєнних злочинів, вчинених в умовах російсько-української війни, мають бути визнані і жертви таких злочинів.

Тому сьогодні є цілком логічним вітчизняним ученим наук кримінально-правового блоку поставити на порядок денний питання щодо дослідження жертв злочинів, вчинених військовослужбовцями російської федерації в окупованих містах і селах України та жертв масової міграції від наслідків російської агресії проти України.

За даними дослідження школи «Інтелект» втрати населення, які постраждали від воєнних дій, стануть відчутними, навіть через 25 років після завершення війни. У зв'язку з цим, особливо актуальними та практично затребуваними є наукові праці, присвячені дослідженню віктимологічної профілактики.

Джерельна база написання статті. Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що вказана проблематика частково розглядається у працях таких науковців, як: А. Богатирьова, В. Василевича, Б. Головкина, О. Гуміна, О. Джужі, Р. Магаррі, Є. Назимка, Д. Тичини, Т. Тіточки, В. Тулякова, С. Уокліт, Дж. Шелі та ін.

Метою статті є дослідження жертв злочинів, вчинених військовослужбовцями російської федерації в окупованих містах і селах України, з позиції кримінологічної науки.

Для досягнення зазначеної мети у межах статті буде: 1) розглянуто природу віктимності у працях вітчизняних учених та її значення в умовах російсько-української війни; 2) сформульовано поняття жертви злочину в умовах російсько-української війни; 3) зроблено наголос на знання про жертв злочинів в умовах російсько-української війни, які стануть у нагоді під час кримінальних проваджень, пов'язаних із досудовим розслідуванням і судовим розглядом відповідних справ.

Виклад основного матеріалу. Англійські дослідники Р. Магаррі та С. Уокліт у всевітньо відомій книзі «Кримінологія війни» показали роль кримінології у вивченні війни та збройних конфліктів. Визначальна роль цієї соціально-правової науки у визначеній сфері зводиться до таких компонентів: 1) вивчення криміногенних наслідків війни як для цивільного населення, так і для військовослужбовців; 2) кримінологічний аналіз воєнних злочинів; 3) кримінологічне обґрунтування покарання воєнних злочинців; 4) кримінологічне обґрунтування криміналізації воєнних злочинів, злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; 5) кримінологічний аналіз як законних державних збройних сил, так і різних комбінацій організованих злочинних груп, терористів та найманців, чий незаконні методи ведення війни можуть включати масові напади на цивільне населення, у тому числі етнічні чистки, геноцид, тероризм; 6) дослідження тероризму та розроблення ефективних стратегій припинення тероризму державами, у тому числі шляхом злиття військових та поліцейських методів; 7) вивчення «поствоєнного синдрому» ветеранів війни як криміногенного фактору [1].

Щодо предмета нашого наукового пошуку зазначимо, що виходячи із визначальної ролі соціального в поведінці особи, кримінологічна теорія не заперечує того, що вчинки людини залежать також і від природної індивідуальності. Однак, у минулому при дослідженні структури особи допускався часом спрощений підхід. Він полягав у формуванні поняття «особи» лише як сукупності суспільних відносин і виключав її біологічно обумовлену підструктуру. Це призводило до негативної соціалізації особи, яка так само хибна, як і її біологізація [2].

Оскільки кримінологічна наука напрацювала достатньо знання про особу злочинця та її поведінку, вітчизняні кримінологи мають доповнити ці знання особою, яка вчиняє злочини в умовах російсько-української війни. Водночас, кримінологічний інструментарій дослідження злочинності в умовах російсько-української війни має показати її віктимологічну сторону, оскільки про жертву злочину саме в цих умовах пишуть і говорять дуже мало, більше про злочинців, військовополонених, колаборантів.

А саме по вині військовослужбовців російської федерації ставали жертвами ні в чому не винні люди, їх вбивали, катували, гвалтували, доводили до суїциду. Тому, для розширення знання про жертву злочину в умовах російсько-української війни, про її поведінку в окупованих ворогом містах або селах варто проводити окремі дослідження, не замовчувати відомі факти під час круглих столів, конференцій, оскільки це дозволить підняти на новий рівень віктимологічну науку про жертву злочину, в тому числі і в умовах російсько-української війни.

Більше того, знання про жертв злочинів в умовах російсько-української війни стануть у нагоді під час кримінальних проваджень, пов'язаних із досудовим розслідуванням і судовим розглядом справ про вчинення військовослужбовцями збройних сил російської федерації або колаборантами – громадянами України злочинів проти мирного населення в період окупації.

У цій публікації йдеться насамперед про віктимність як підвищену здатність особи в умовах російсько-української війни за певних обставин, кримінальних ситуацій

стати жертвою злочину, вчиненого військовослужбовцями збройних сил російської федерації в окупованих містах і селах України.

Віктимність, за визначенням вітчизняного кримінолога О. М. Джужі, – це сукупність властивостей особистості та соціального статусу потерпілого [3, с. 210]. Проте таке визначення віктимності видається нам занадто звуженим і таким, що не розкриває всієї її сутності в контексті нашого дослідження.

Дещо відмінну позицію щодо віктимності займає інший вітчизняний кримінолог Б. М. Головкін, на думку якого саме психологічні й біологічні якості, що виявляються в особистісному компоненті індивідуальної віктимності, є головними причинами віктимності [4, с. 93].

Отже, виходить, що саме російсько-українська війна є певним негативним зовнішнім фактором формування у людини, яка перебуває в умовах окупації, віктимного потенціалу. Окрім того, будь-які конфлікти, кризи й травмуючі ситуації (а їх в умовах окупації безліч) можуть ставати негативними факторами, що матимуть дезадаптуючий вплив, а в подальшому сприятимуть вчиненню аутоагресивних дій.

Варто також знати, що під час зіткнення окупантів держави-агресора з населенням, яке виявляє спротив, у перших з'являється бажання якнайшвидше його погасити. Тому ворог використовує не тільки силу, а і зброю, застосовує варварські методи до своєї жертви, насильство, катування, знущання та приниження, викрадення. Тоді жертва змушена мігрувати в більш безпечне місце.

Як може мама не отримати психологічну травму, якщо окупант на її очах гвалтує її дитину, або як може пам'ять дитини стерти вбивство батьків у власному помешканні. Отож, така жертва – це елемент віктимізації, оскільки, якби ворог не прийшов на нашу землю і не було російсько-української війни, то не було б і злочину, не було б і жертви.

На жаль, багато осіб стали жертвами російсько-української війни внаслідок своєї поведінки. Зокрема, ігноруючи заборону перебувати у визначених місцях після звільнення Збройними Силами України окупованих територій, людина іде в ліс збирати гриби або виїжджає на узбіччя, які можуть бути заміновані. Як результат – смерть, каліцтво, інвалідність [5, с. 139–140].

Відтак, дослідження вчинення ворогом злочинів в умовах російсько-української війни не може бути без віктимологічного аналізу, оскільки саме такий аналіз повно і точно розкриває дану злочинність.

Численні дослідження свідчать про значну роль жертви в генезі злочину, вплив на злочинний результат її особистісних якостей, специфіку відносин із винним. Саме тому стає очевидною необхідність проведення в умовах російсько-української війни дослідження не лише тих, хто вчиняє злочини на нашій території, а й потенційних жертв.

Російсько-українська війна призвела до появи в Україні нових видів злочинності; переважна їх кількість пов'язана з наданням допомоги ворогу під час окупації. Мабуть, жоден кримінолог не міг прогнозувати, що в умовах російсько-української війни такі види злочинів, як державна зрада, колабораційна діяльність та інші будуть мати такий високий коефіцієнт вчинення.

Це переконливо свідчить про те, що суспільство і держава наразі не змогли за 30 років своєї незалежності сформувати в українців любов до Батьківщини, рідної землі, створити потужні позитивні кількісні та якісні зміни в добробуті людей.

Як зазначає вітчизняний кримінолог О. М. Гумін, віктимність особи (жертви) можна визначити як соціально набуту сукупність біофізичних, психологічних, соціальних рис особистості, які під час взаємодії із зовнішніми умовами підвищують імовірність стати жертвою злочину [6, с. 98].

Отже, віктимність особи в умовах російсько-української війни – це особливий феномен, який потребує окремого кримінологічного дослідження, оскільки його варто вивчати на різних рівнях, проте найбільш затребуваними є заходи, що застосовуються на індивідуальному та загальному рівнях (економічному, організаційному, правовому, виховному, медичному та ін.).

Наразі доцільно зосередити свою увагу на жертві злочинної діяльності саме військовослужбовців збройних сил російської федерації, які своїми протиправними діями втягнули у віктимологічні обставини населення України, особливо тих, хто потрапив під окупацію ворога.

Насамперед із метою усунення віктимності в умовах російсько-української війни варто звернути увагу на детермінанти, через які особа стає потенційною жертвою. Це означає, що держава має провести всі необхідні заходи щодо евакуації населення із зони воєнних дій. В іншому випадку, людина має усвідомлювати, що, залишаючись в окупованому ворогом місті або селі, вона може стати потенційною жертвою ворога.

Із цією метою їй варто обмежити зустрічі з ворогом, не провокувати його на вчинення злочину, здійснити спробу сховатися у більш безпечне місце. Зрозуміло, що той, хто залишився з певних причин на окупованій території, зазвичай не може передбачити жодні дії ворога щодо нього безпосередньо, окрім колаборанта. Той знає, що йому робити, тому ми не розглядаємо злочинця як жертву.

Ведучи мову про жертву злочину в умовах російсько-української війни, слід зазначити, що основну увагу необхідно зосереджувати на правильному та повноцінному інформуванні населення про можливості окупанта під час захоплення нашої території щодо вчинення насильницьких та корисливих злочинів. Додатково надавати повну інформацію населенню, як діяти в тій чи іншій ситуації, щоб знизити можливість збільшення потенційної кількості жертв, які можуть постраждати від ворога в умовах російсько-української війни.

Отже, кримінологічну віктимологію в умовах російсько-української війни ми пропонуємо розглядати як галузь кримінологічних знань про жертву злочину, вчиненого ворогом на нашій території, та систему заходів, які вживаються державою та суспільством для того, щоб виробити в кожній людині вміння та змогу самостійного запобігання злочинам.

Такі заходи зазвичай не спрямовані лише на запобігання тому, як не стати жертвою в умовах російсько-української війни, вони насамперед направлені на запобігання і протидію вчиненню військовослужбовцями збройних сил російської федерації насильницьких і корисливих злочинів шляхом їх затримання і притягнення до кримінальної відповідальності.

Роль цих заходів передусім попереджувальна, адже найчастіше люди в умовах російсько-української війни стають жертвами злочину тому, що не були готові, як їм діяти, коли ворог зайде у їхню домівку, перехопить на вулиці або у приміщенні. І ще важливе значення має державне віктимологічне виховання населення країни.

До речі, про це держава заговорила саме тоді, коли ворог почав скидати бомби, запускати ракети на мирне населення України. А сховатися було нікуди: ні бомбосховищ, не підвалів, які були б захистом для людей; на жаль, вони з'явилися тоді, коли ворог відступив від певних наших територій.

Отже, такі заходи запобігання мають набувати загальносоціального характеру, зважаючи на обстановку, що склалася в суспільстві і державі. Успіх реалізації віктимологічних заходів залежить безпосередньо від того, наскільки вони технічно, матеріально й організаційно підготовлені. На думку вчених, віктимологічне виховання населення обов'язково має включати заходи політичного, соціально-правового, економічного та організаційно-управлінського характеру.

У рамках проведеного нами дослідження актуальними визнано такі заходи віктимологічного запобігання:

- забезпечення та підтримання належного рівня безпеки у державі, створення обстановки захищеності всього населення, підтримка охорони прав та інтересів громадян;

- проведення дієвої соціальної та фінансової, освітньої та економічної політики в державі, надання населенню можливостей і свободи в реалізації своїх основних починань;

- розроблення та ухвалення нормативно-правових актів, що дадуть змогу зміцнити правове становище осіб, які постраждали від злочинів держави-агресора;

- розроблення та реалізація державних програм, спрямованих на захист інтересів і відновлення порушених прав осіб, які постраждали від злочинної діяльності військовослужбовців збройних сил російської федерації;

- надання допомоги і державної соціальної підтримки громадянам, постраждалим від російсько-української війни;

- впровадження потужних реабілітаційних програм для жертв злочинів, вчинених ворогом на окупованих територіях.

Віктимологічні заходи мають обов'язково підкріплюватися правовими нормами, що стимулюють діяльність органів влади та правоохоронних органів. Правова система їх регулювання допоможе практично забезпечити безперервність і високий рівень взаємодії держави із суспільством у сфері запобігання та протидії злочинності в умовах російсько-української війни.

На часі прийняття Закону України «Про правовий статус жертв, які постраждали внаслідок російсько-української війни». Розроблення та прийняття такого закону дасть змогу сформуванню цілісної й комплексної системи заходів, завдяки яким віктимність наших громадян суттєво зменшиться.

Отже, щоб не стати жертвою злочину в умовах російсько-української війни, необхідно знати всі її соціальні наслідки, серед яких важливе місце посідають узагальнені характеристики потерпілих і заподіяної їм шкоди.

Що ми маємо робити в умовах російсько-української війни?

Сьогодні в Інтернеті можна знайти багато порад, як вирішити ту або іншу проблему в умовах воєнного стану. Найголовніше і найкраще, що можна зробити – це постійна комунікація із друзями, рідними, знайомими, сусідами, з колегами по роботі.

У жодному разі не зациклюйтесь у собі, оскільки дані контакти дозволяють психологічно переживати будь-яку проблему набагато легше. Моральна підтримка – це як ліки, від неї завжди стає спокійніше і легше. Якщо є можливість, варто зайти в пункти незламності, які працюють цілодобово. Чай і їжа завжди обігріють Вас. Зарядять новими емоціями.

До речі, сучасна статистика та судова практика свідчать про те, що в умовах російсько-української війни з'явилося стрімке зростання кількості випадків вчинення сексуального насильства військовослужбовцями російської федерації щодо дітей, неповнолітніх та жінок.

На думку вітчизняних учених Є. С. Назимка та Т. І. Тіточки, коли мова йде про кримінальні правопорушення, які вчиняються військовослужбовцями країни-агресора, необхідно враховувати те, що першочерговий їх мотив – шовінізм, який є каркасом геноциду. Не є виключенням і сексуальне насильство, що вчиняється відносно неповнолітніх осіб [7, с. 93].

Отже, віктимологічне розуміння особи жертви сексуального насильства в умовах російсько-української війни має передбачати сукупність суб'єктивних та об'єктивних

факторів, які сприяють розвитку віктимної поведінки у процесі спілкування зі злочинцем. Вчиняючи сексуальне насильство в умовах російсько-української війни, військовослужбовець російської федерації показує високий рівень цинізму, оскільки його жертви є фізично не готовими чинити спротив.

Найгірше, це коли ворог вчиняє сексуальне насильство на очах батьків відносно дитини і навпаки – на очах дитини відносно матері або батька. Для багатьох мешканців України російсько-українська війна – це незламність духу перед ворогом у тяжкі години лихоліття.

Історія 16-річної дівчини, яка під час окупації ворога пережила разом із братом і бабусею не тільки жахіття війни, а і щоденне сексуальне насильство з боку окупантів. Наскільки треба бути нелюдами, щоб при бабусі гвалтувати дитину. Як можна бити її автоматом, стріляти у стелю, залякувати бабусю і брата?

Що поганого зробила росіянам ця дівчина? Нічого. А окупант, який вчиняв злочин, зламав їй долю і майбутнє. Вона буде довго пам'ятати його обличчя, голос, обіцянку знову повернутися після війни і забрати з собою. Спроби бабусі захистити онуку від насильства нічого не дали. Ворог наставляв ножа до горла і виганяв її з хати. Спроба брата захистити сестру могла закінчитись для нього трагічно.

Ця історія непоодинока на Чернігівщині. Багато постраждалих не поспішають розповідати про сексуальне насильство, яке вчиняв ворог на окупованих територіях, ці люди потребують передусім психологічної допомоги, вони хочуть забути те, що відбулося з ними [8, с. 135].

От чому кримінологи так наполегливо рекомендують у школах і закладах вищої освіти проводити віктимологічні заходи. Завдяки таким заходам неповнолітня особа зможе уникнути сексуального насильства та збігу несприятливих життєвих обставин, які призвели до такого насильства.

На жаль, в умовах російсько-української війни є випадки, коли діти страждають через нехтування їхніми батьками закликами державної влади до обов'язкової евакуації із зон активних бойових дій, тимчасово окупованих територій тощо. Саме тому, коли ми говоримо про особу жертви взагалі і сексуального насильства зокрема, необхідно завжди враховувати об'єктивні (зовнішні) умови, в яких було вчинено кримінальне правопорушення.

Висновки. Отже, результати проведеного нами дослідження жертв злочинів в умовах російсько-української війни дозволяють зробити узагальнення і висновок про те, що віктимологічне запобігання слід розглядати як фактор зменшення кількості жертв злочинів не тільки під час російсько-української війни, а і в мирний час, що дозволить забезпечити людей від злочинів та уникати небезпек (або мінімізувати наражання на них).

Відповідно у вітчизняній кримінологічній науці та соціальній практиці постала необхідність досліджувати нові криміногенні фактори, які склалися в умовах російсько-української війни і, як наслідок, з'явилися умови для криміналізації нових суспільно небезпечних діянь та їх диференціація щодо застосування кримінальної відповідальності за наявні посягання на державний устрій країни, її мирне населення тощо.

Водночас зазначаємо, що ця публікація лише торкається важливих проблем жертв злочинів в умовах російсько-української війни і є додатковим аргументом проведення дослідження на тему «Злочинність в Україні в умовах воєнного стану: кримінологічний аналіз та запобігання». Насправді питань виникає набагато більше, а тому обмін думками вітчизняними вченими висуне багато цікавих ідей і напрацювань у різних галузях права з приводу жертви злочину в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. McGarry R., Walklate S. *A Criminology of war?* Bristol: Bristol univ. press, 2019. 176 p.
2. Джужа О. М., Тичина Д. М. Чи існує генетична схильність особи до вчинення кримінального правопорушення? *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1. С. 135–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prppd_2020_1_18.
3. Джужа О. М. Поняття жертви кримінального правопорушення та її роль у механізмі протиправної поведінки засуджених в установах виконання покарань. *Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія)*: посіб. / за ред. О. М. Джужі. Київ: НАВС, 2013. С. 207–215.
4. Головкін Б. М. Кримінологічне поняття віктимізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 2. С. 93–96.
5. Богатирьов І. Г. Російсько-українська війна: погляд кримінолога. Київ: ТОВ «Видавничий дім «АДЕФ-УКРАЇНА», 2023. 244 с.
6. Гумін О. М. Віктимологічна профілактика насильницької поведінки як самостійний напрям індивідуального запобігання. *Вісник Академії управління МВС*. 2009. № 4. С. 97–107.
7. Назимко Є. С., Тіточка Т. І. Особа неповнолітньої жертви сексуального насильства, що вчиняється військовослужбовцями. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу* (м. Київ, 24 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 92–95.
8. Богатирьов І. Г. Війна на Чернігівщині. Нариси реальних подій. Київ: ВД «Дакор», 2022. 160 с.